

6 Umbætur í starfsemi hins opinbera

Umbætur eru forsenda framfara. Hvort sem um er að ræða almenna starfsemi, rekstur eða þjónustu hins opinbera þurfa stjórnvöld, jafnt stjórnendur sem aðrir starfsmenn, stöðugt að leita leiða til að tryggja sem mestan og bestan árangur af starfseminni með tilliti til þeirra markmiða sem henni er ætlað að þjóna. Þær áskoranir sem opinber starfsemi stendur frammi fyrir á hverjum tíma verða ekki leystar nægilega vel af hendi nema unnið sé stöðugt að því að hámarka nýtingu þeirra aðfanga sem í reksturinn fara og eru grundvöllur öflugrar þjónustu. Virk og viðvarandi viðleitni til umbóta er nauðsynleg til þess að leiða verkefni samtímans til farsælla lykta, bæta þjónustu við almenning og búa í haginn til þess að takast á við framtíðaráskoranir.

Til þess að bregðast við afleiðingum heimsfaraldurs kórónuveiru á efnahagslíf landsins hefur verið lögð áhersla á að verja og skapa verðmæt störf um allt land, m.a. með fjárfestingarátaki ríkisstjórnarinnar. Jafnframt er það stefna stjórnvalda að halda almennu útgjaldastigi óbreyttu á sama tíma og umtalsverðir fjármunir eru settir í mótvægisáðgerðir. Aukin skilvirkni hins opinbera með tækninýjungum og betri nýtingu fjármuna ásamt áherslu á arðbærni fjárfestinga, aukna nýsköpun og framleiðni er veigamikill þáttur í því að stefna í opinberum fjármálum sé sjálfbær og stuðli að aukinni velsæld til lengri tíma litið. Umbóta- og nýsköpunarstarf fær því aukið vægi í tengslum við uppbyggingar- og fjárfestingaráform stjórnvalda til að vega á móti afleiðingum heimsfaraldurs kórónuveirunnar. Brýnt er að tryggja að þeirri stefnu stjórnvalda að viðhalda útgjaldastigi opinberra fjármála verði fylgt eftir með því að tryggja aukna skilvirkni og betri nýtingu fjármuna.

Til að styðja við slíka þróun þarf að forgangsraða verkefnum og tryggja rétt þjónustustig með umbótum, sveigjanlegum rekstri og markvissri stjórnun mannauðs. Einnig þarf að vinna markvisst að því að starfsemi ríkisins hafi sem jákvæðust áhrif á jafnrétti og leiði ekki til aukins ójafnaðar í samfélaginu. Í því skyni er mikilvægt að huga að stöðu ólíkra hópa við tekjuöflun og ráðstöfun opinbers fjár. Þau umbótaverkefni sem fjallað er um hér á eftir miða að þessum markmiðum. Þau ná þvert yfir stjórnkerfið með aðkomu fjölmargra opinberra aðila en að þeim er unnið undir stjórn fjármála- og efnahagsráðuneytisins sem hefur með höndum almennar umbætur í ríkisrekstrinum. Þá er unnið að ýmsum verkefnum í samstarfi ríkis og sveitarfélaga á grundvelli samkomulags þeirra um fjármálaáætlun ár hvert.

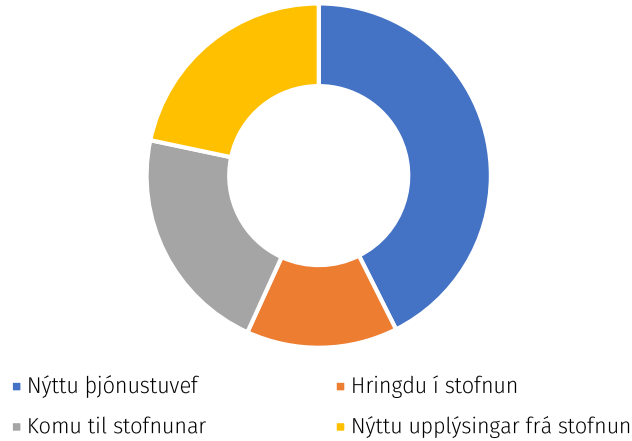
6.1 Nýsköpun og stafræn þjónusta skapar skilyrði fyrir hagvöxt og velsæld

Áherslur stjórnvalda á sviði umbóta í ríkisstarfsemi beinast í auknum mæli að nýsköpun og eflingu stafrænnar þjónustu til að ná fram skilvirkni sem er í takt við þarfir samfélagsins og skapar skilyrði fyrir hagvexti og velsæld í samfélaginu. Viðbrögðin við heimsfaraldri kórónuveiru og afleiðingum hennar á líf, heilsu og efnahag heimsins sýna fram á verulegan sveigjanleika og umbótagetu opinberra stofnana. Síðustu mánuðir hafa leitt í ljós styrkleika í opinberri starfsemi á sviðum þar sem miklar breytingar gerðust hratt og óvænt. Jafnframt hefur orðið skýrara hvar frekari tækifæri til þess að gera betur liggja. Samvinna hefur verið lykill að góðum árangri síðustu mánaða þar sem opinberir aðilar hafa unnið sín á milli og jafnframt komið á samvinnu við einkafyrirtæki í landinu til þess að ná fram brýnum breytingum og nýjungum, einkum í tengslum við heilbrigðisþjónustu og sóttvarnir. Þannig hefur stafræn tækni verið nýtt til að bregðast við nýjum þörfum. Má þar til dæmis nefna eflingu heilsuveru, smitrakningarapp og stafræna umsóknar- og afgreiðsluferla úrræða til stuðnings atvinnulífinu. Starfsemi hins opinbera á sviði heilbrigðis-, félags- og menntamála hefur verið gjörbreytt til að tryggja þjónustu þrátt fyrir þær takmarkanir sem leiða af smitvörnum. Mikilvægt er að nýta reynsluna og tækifærin sem felast í þeirri röskun sem orðið hefur og læra af því sem betur má fara. Unnið er að því að auka nýsköpunargetu

opinberra aðila með tilstyrk aðgerðaáætlunar um opinbera nýsköpun, sem gefin var út í upphafi árs 2020 á grundvelli nýsköpunarstefnu fyrir Ísland.¹

Stafræn þjónusta mikið notuð

Hvernig nýtti almenningur þjónustu stofnana?

Niðurstöður úr fyrstu samræmdu þjónustukönnun ríkisins² sem gerð var í janúar og maí síðastliðnum gefa mjög jákvæða mynd af þjónustu hins opinbera en einnig að það felast umbótatækifæri í því að auka hraða þjónustunnar. Á þeim sviðum hins opinbera þar sem framboð stafrænnar þjónustu er gott er hún notuð af miklum meirihluta notenda. Margar stofnanir hafa aukið stafræna þjónustu sína töluvert til að bregðast við samkomutakmörkunum vegna sóttvarna. Má segja að sú röskun sem orðið hefur í samfélaginu síðustu mánuði af þessum sökum hafi á hinn bóginn skilað framþróun í framboði og notkun stafrænnar þjónustu sem annars hefði að öllum líkindum tekið langan tíma.

Markmið stjórnvalda er að á næstu fimm árum komist Íslandi í hóp allra fremstu þjóða í heimi í stafrænni þjónustu við almenning. Stafræn þjónusta leiðir ekki aðeins til aukinnar skilvirkni við veitingu þjónustunnar heldur er forysta í stafrænni umbreytingu ein af mikilvægustu forsendum fyrir samkeppnishæfni samfélagsins og undirstaða fyrir jöfnun búsetuskilyrða fólks alls staðar á landinu. Með aukinni stafrænni þjónustu skapast tækifæri til hagvaxtar til framtíðar með því að draga úr kostnaði við opinbera þjónustu og umhverfisáhrifum þjónustunnar.

¹ <https://opinbernyskopun.island.is/adgerdir-til-ad-auka-nyskopun-hja-hinu-opinbera/>

² <https://www.stjornarradid.is/efst-a-baugi/frettir/stok-frett/2020/07/10/Toluverd-anaegja-med-thjonustu-rikisstofnana/>

Til að minnka biðraðir hjá sýslumönnum og bæta þjónustuna voru tugir eyðublaða stafvæddir og settir á Ísland.is í apríl 2020. Umhverfisáhrif af þeirri breytingu hafa verið metin og frá apríl hefur þessi aðgerð skilað ýmsum jákvæðum áhrifum og tímasparnaði fyrir almenning:

Kílómetrar sparaðir

149.948 km

Minnkað kolefnisspor

19,04 tonn

Bílferðir sparaðar

5.491 ferðir

Verkefnastofa um stafrænt Ísland

Verkefnastofa um stafrænt Ísland, sem starfar á vegum fjármála- og efnahagsráðuneytisins, hefur það hlutverk að tryggja að markmið ríkisstjórnarinnar í þessum málaflokki nái fram að ganga í þeim tilgangi að einfalda líf fólks í landinu með því að bæta stafræna opinbera þjónustu á grunni þarfa og óska notenda.

Verkefnastofan vinnur með ráðuneytum, stofnunum og öðrum opinberum aðilum að því að stórefla stafræna þjónustu og tryggja þannig skýr, einföld og hraðvirk samskipti. Helstu áherslusvið árin 2020–2021 eru fjögur:

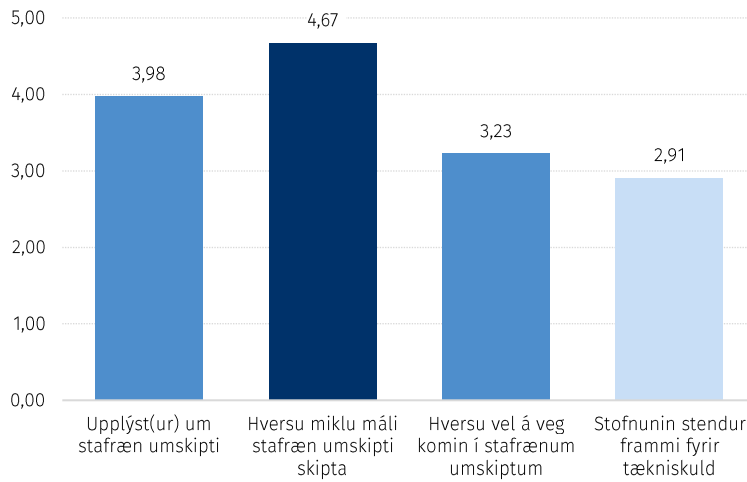
- **Stafræn samskipti við almenning:** Setja í loftið nýjan vef Ísland.is og stórefla stafræna þjónustu með nýrri ásýnd og framúrskarandi þjónustuupplifun.
- **Sjálfsafgreiðsla:** Sem flestir ferlar í samskiptum fólks við hið opinbera verði aðgengilegir í gegnum miðlæga þjónustugátt Ísland.is og þar af 1.200 stafræn ferli í sjálfsafgreiðslu.
- **Stafrænir innviðir:** Innleiðing og virkjun gagnaþjónustulagsins Straumsins (X-Road) til að samræma vefþjónustur og gagnaflutningslag hins opinbera.
- **Hagræðing í rekstri vefkerfa og stafrænnar þjónustu:** Samþætta vefsíður, vefkerfi og fjölmargar „mínar síður“ hins opinbera. Auka þannig hagræðingu með sameiginlegum innkaupum hugbúnaðarlausna og notkun opins hugbúnaðar. Með opnum hugbúnaði skapast aukin tækifæri til samstarfs og nýsköpunar í atvinnulífinu.

Stafræn umskipti á grunni sterkra innviða

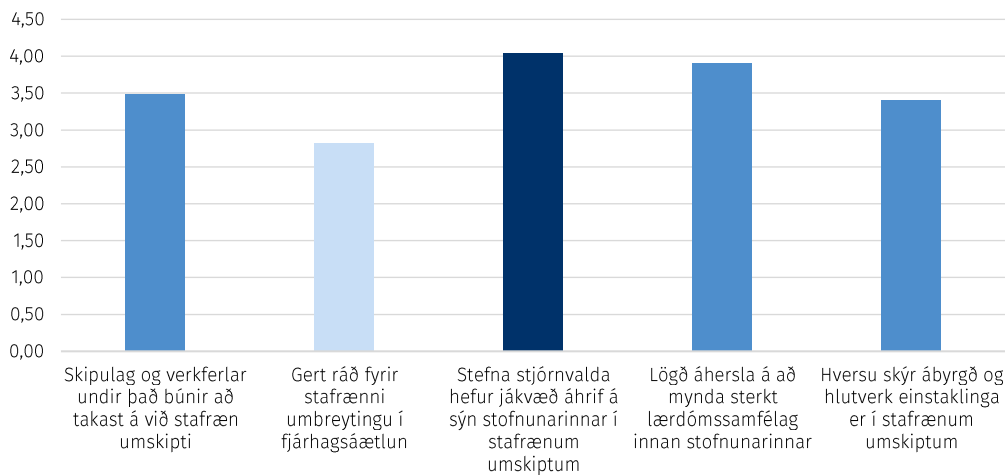
Kortlagning á því hve langt stofnanir ríkisins eru komnar varðandi stafræn umskipti er mjög mikilvægt skref í hinni stafrænu vegferð. Með stafrænum umskiptum er átt við tæknilegar, stjórnunarlegar og félagslegar breytingar sem stafvæðing hefur í för með sér. Stafræn umskipti snúa enn fremur að getu stofnana til að bregðast við og hagnýta nýjustu tækni, bæði í innri ferlum og við veitingu þjónustu. Samkvæmt niðurstöðum úr könnun sem fjármála- og efnahagsráðuneytið lét gera meðal stjórnenda hjá ríkinu eru stofnanir vel meðvitaðar um mikilvægi stafrænna umskipta og telja að þau muni hafa jákvæð áhrif á starfsemi þeirra til framtíðar. Niðurstöður sýna hins vegar að þekkingu og hæfni starfsfólks til að takast á við stafræn umskipti er að ýmsu leyti ábótavant. Kjara- og mannaúðssýsla ríkisins er með í undirbúningi átaksverkefni fyrir opinbera starfsmenn til að efla getu

stofnana í stafrænum umskiptum í tengslum við aðgerðaáætlun stjórnvalda um fjórðu iðnbyltinguna.

Stafræn umskipti skipta mestu máli

Stefna stjórnvalda hefur jákvæð áhrif á sýn stofnana

Auknum fjármunum hefur verið varið í uppbyggingu tæknilegra innviða á árinu 2020 og munu stjórnvöld halda því áfram eins og gert er ráð fyrir í sérstöku fjárfestingaáttaki næstu árin. Umbótaverkefni næstu missera þurfa að snúa að því að hrinda í framkvæmd lausnum sem styðja við framtíðartækni og -þjónustu fremur en að endurnýja í lítt breyttri mynd eldri kerfi sem styðja við núverandi verklag. Markmið fjárfestinga í slíkum innviðum er einnig að auka samkeppnishæfni Íslands með nýsköpun og verðmætum störfum í þekkingariðnaði en ekki síður að viðhalda sterkri stöðu Íslands á sviði umhverfismála. Haldið verður áfram að fjárfesta í stafrænum innviðum á borð við Strauminn (e. X-Road), sem tryggir að stofnanir

geta sent gögn á staðlaðan og öruggan hátt á milli sín en það er forsenda fyrir því að auka skilvirkni og hagræðingu opinberrar þjónustu.

Áhersluverkefni næstu missera verða þrenns konar: 1) **Brýnar** fjárfestingar til að minnka rekstraráhættu og mæta kröfum sem gerðar eru til grunnþjónustu stofnana. 2) **Efling tækniinnviða** sem stuðla að aukinni hagkvæmni í rekstri, auka öryggi, sveigjanleika eða rýmd. 3) **Skilgreining á sóknarfærum** sem stuðla að aukinni framþróun og hagnýtingu nýrrar tækni til bættrar þjónustu, aukins öryggis og hagkvæmni. Slík verkefni tengjast m.a. öfluglu samstarfi við Norðurlöndin og Eystrasaltsríkin, í samræmi við samstarfsyfirlýsingu um „Stafrænt norður“ (Digital North). Nýverið kynnti ESB einnig verkefnisáætlunina „Evrópa reiðubúin fyrir stafræna öld“ (Europe Fit for the Digital Age) sem ætlað er að byggja markvisst upp stafræna innviði og auðvelda almenna útbreiðslu á stafrænni tækni fyrir stjórnsýslu, borgara og fyrirtæki.

Sveigjanlegt vinnuumhverfi

Vinnuumhverfi hins opinbera skiptir miklu máli fyrir þær umbætur sem stefnt er að í ríkisrekstri, hvort sem litið er til bættrar stjórnendafærni, stafrænna innviða, eflingar nýsköpunar eða betri nýtingar fjármuna. Með eflingu stafrænnar opinberrar þjónustu mun þörf fyrir húsnæði sem sniðið er að móttöku og afgreiðslu viðskiptavina minnka. Stafrænar lausnir skapa enn fremur aukin tækifæri til samreksturs og samnýtingar á innviðum ríkisaðila, sem er til þess fallið að efla gæði og fjölbreytni starfsumhverfis um leið og dregið er úr rekstrarkostnaði. Á þessum grundvelli er gert ráð fyrir að húsnæði fyrir ríkisstofnanir verði umbreytt og aðlagð til að styðja við sveigjanlegra vinnufyrirkomulag. Jafnframt mun stafræn þróun skapa tækifæri til sveigjanlegrar staðsetningar starfa og verkefna. Microsoft-samningur ríkisins auðveldaði fjarvinnu starfsmanna og öll samskipti í samkomu-takmörkunum sem var lykilatriði í því að viðhalda þjónustu og starfsemi hins opinbera. Kjara- og mannauðssýsla ríkisins vinnur nú að leiðbeiningum til ríkisstofnana um fjarvinnu starfsmanna. Þær takmarkanir sem samfélaginu hafa verið settar vegna kórónuveirunnar síðustu mánuði hafa leitt í ljós hversu fljótt stofnanir og fyrirtæki gátu nýtt tæknina til þess að halda uppi þjónustu við almenning.

Umhverfi stöðugra umbóta

Víða eru tækifæri til stærri og smærri umbótaverkefna sem saman geta skipt miklu máli til þess að auka framleiðni og hvetja til nýsköpunar. Jafnframt þurfa stjórnendur og starfsfólk stofnana ávallt að vera móttækileg fyrir breytingum.

Áhersla á umhverfi stöðugra umbóta er hvatinn að umbótasamtölum sem munu hefjast haustið 2020 hjá öllum stofnunum ríkisins. Samtölin eru lykilatriði í kjarasamningum sem náðust við bandalög og stéttarfélög ríkisstarfsmanna veturinn 2019–2020. Í samningunum er heimild til að gera breytingar á vinnutíma starfsfólks í kjölfar breytts vinnulags og umbóta í starfsemi stofnana. Markmið samtalanna er að stjórnendur og starfsfólk leiti í sameiningu leiða til að gera starfsemi stofnana skilvirkari og bæta starfsumhverfi og vinnustaðameningu. Ávinningurinn er sameiginlegur starfsfólki og stjórnendum. Hann felst annars vegar í betri og skilvirkari þjónustu stofnana og hins vegar í sveigjanlegri eða styttri vinnutíma starfsfólks. Til lengri tíma litið eru væntingar um að umbótasamtölin verði hvati til þess að vinnustaðamening ríkisins einkennist af stöðugum umbótum og framþróun, í stóru sem smáu.

6.2 Bættur rekstur og ákvarðanatataka sem skapa virði

Greiningargeta stjórnvalda og hins opinbera er nauðsynlegur þáttur í því að auka gagnsæi í útgjöldum og færni stjórnkerfisins til að geta brugðist hratt við breytingum og áskorunum. Á sama tíma eru greiningar mikilvægar til að skapa betri forsendur fyrir stefnumörkun í mikilvægum málum og bæta nýtingu fjármuna. Þannig má treysta betur samhengi ákvarðana til skemmri tíma við markmiðssetningu og horfur til lengri tíma.

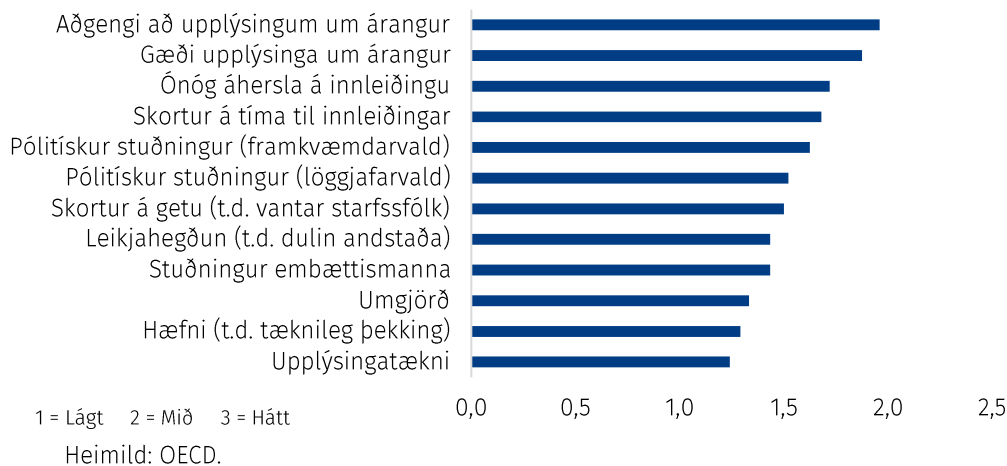
Forgangsröðun og endurmat útgjalda

Núverandi hallarekstri ríkisins er ætlað að verja þjónustu og atvinnustig en er ekki sjálfbær stefna til langs tíma litið. Mótvægisáðgerðir og fjárfestingar í kjölfar veirufaraldursins þurfa að skila arðsemi og aukinni skilvirkni. Jafnframt þarf að tryggja bættan árangur í opinberum rekstri. Markvisst endurmat útgjalda gerir stjórnvöldum kleift að forgangsraða takmörkuðum fjármunum og stuðlar samtímis að hagræðingu og betri þjónustu.

Efnahags- og framfarastofnunin (OECD) hefur skilgreint endurmat útgjalda sem ferli við að þróa og innleiða betri nýtingu fjármuna með kerfisbundinni greiningu fjárveitinga til einstakra verkefna og málaflokka. Ferlið er mikilvægur hluti af áætlanagerð margra OECD-ríkja og er ætlað að tryggja að upplýsingum um ráðstöfun fjármuna sé fylgt eftir með samanburði á árangri og tilkostnaði. Markmiðið er að auka gagnsæi, hagkvæmni og eftir atvikum skapa svigrúm svo hægt sé að veita fjármuni til verkefna sem eru í forgangi án þess að auka skattbyrði almennings. Samkvæmt nýlegri úttekt OECD nota u.þ.b. 30 lönd endurmat útgjalda í tengslum við árlega áætlanagerð stjórnvalda.

Fyrirkomulag við endurmat útgjalda hefur tekið á sig mismunandi myndir og sýnir reynslan að mikilvægt er að hvert land aðlagi framkvæmdina að aðstæðum og vinni stöðugt að því að gera ferlið skilvirkara til að auka yfirsýn yfir rekstur ríkisins. Helstu áskoranir annarra landa við innleiðingu á þessu verklagi lúta að aðgengi og gæðum upplýsinga um árangur. Reynsla annarra sýnir einnig að ferlinu þarf að fylgja skýr pólitískur stuðningur, enda snýr forgangsröðun og ráðstöfun fjármuna á grundvelli útgjaldaendurmats að pólitískum ákvörðunum. Hérlandis er og verður áfram byggt á því sem vel hefur reynst hjá öðrum þjóðum.

Helstu áskoranir OECD ríkja við innleiðingu á endurmati útgjalda

Stýrihópur vinnur nú að endurmati útgjalda ríkisins, annars vegar að einstökum matsverkefnum og hins vegar að innleiðingu reglubundins endurmats í samræmi við lög um opinber fjármál. Öflun þekkingar og reynslu af hagnýtum verkefnum er ætlað að stuðla að samræmdri umgjörð og samhæfðu verklagi. Almenna innleiðingin lýtur á hinn bóginn að aðlögun aðferðafræðinnar að íslenskum aðstæðum, hvort sem litið er til uppbyggingar og verkaskiptingar innan stjórnsýslunnar eða stöðu ríkisfjármálanna. Á næstu árum er stefnt að því að aukið frumkvæði og ábyrgð færast frá fjármála- og efnahagsráðuneyti til annarra ráðuneyta. Lykilatriðið er almennur skilningur á aðferðafræðinni og þýðingu hennar fyrir gagnsæja stjórnsýslu, hagræðingu í ríkisrekstri og skilvirka forgangsroðun takmarkaðra fjármuna.

Sjálfst útgjaldaendurmatið felst í samanburði ávinnings og tilkostnaðar, sem aftur byggist á þremur meginstöðum:

1. Fjárhagslegu mati á árangrinum sem stjórnvöld stefna að.
2. Kortlagningu mögulegra stjórnþækja eða aðgerða til árangurs.
3. Mati á skilvirkni og fýsileika helstu stjórnþækja eða aðgerða.

Fjármála- og efnahagsráðuneytið áformar að ljúka á næsta ári a.m.k. fjórum endurmatsverkefnum í ólíkum málaflokkum í samstarfi við önnur ráðuneyti. Í framhaldinu verði tekin pólitísk ákvörðun um næstu skref, þ.e. hvort hrinda eigi aðgerðunum í framkvæmd, hvenær og hvert umfang þeirra eigi að vera. Einnig er stefnt að því að á árinu 2021 verði lokið við að kostnaðarmeta áætlaðan árangur í fjármálaáætlun fyrir tíu málaflokka og að árið 2025 verði málaflokkarnir sem hafa verið kostnaðarmetnir með þessum hætti orðnir 50 talsins. Ætlunin er að þetta verði fyrsti áfangi að heildstæðu útgjaldaendurmati sem geri einstaka ríkisaðila betur í stakk búna til upplýstari ákvarðanatöku á grundvelli gagna og til að leiða forgangsroðun og endurmat útgjalda vegna málaflokka eða viðfangsefna sem þeir bera ábyrgð á.

Hagnýting gagna til ákvarðanatöku og verðmætasköpunar

Þá getur verið til mikils að vinna með auknu gagnsæi og hagnýtingu ópersónugreinanlegra gagna hins opinbera. Gögn eru auðlind sem enn er að stórum hluta vannýtt á Íslandi og víða um heim sem efniviður til sköpunar nýrra verðmæta fyrir samfélagið. Í nýafstöðnu „Gagnaþoni“³ fyrir umhverfið⁴ komu fram fjölbreyttar lausnir á umhverfissvandamálum með nýtingu á ópersónugreinanlegum opnum gagnaröðum sem fjölmargar stofnanir lögðu til keppinnar. Afurðirnar voru fjölmargar, m.a. snjallforrit til að auðvelda endurvinnslu, hugbúnaður sem nýtir gervigreind og veðurstofugögn til að minnka matarsóun veitingastaða og snjallforrit sem heldur utan um sparað kolefnisspor og hvetur til hjólréiða. Greining sem European Data Portal gekkst fyrir á efnahagslegum áhrifum opinna gagna í Evrópu bendir til að viðskiptavirði þeirra sé 184 milljarðar evra og geti orðið allt að 334 milljarðar 2025. Einnig að þau muni skapa tugi þúsunda starfa. Í alþjóðlegum samanburði er Ísland aftarlega hvað varðar framboð á opnum gögnum.⁴ Þó má benda á að engar lagalegar hindranir eru til staðar á Íslandi til að birta opin gögn, sem er ein af grunnforsendum fyrir nýtingu þeirra. Þá má vænta þess að með innleiðingu gagnaflutningslagsins Straumsins (X-Road) og

³ <https://www.stjornarradid.is/efst-a-baugi/frettir/stok-frett/2020/08/26/-App-til-ad-audvelda-endurvinnslu-hlutskarpast-i-nyskopunarkeppninni-Gagnathon-fyrir-umhverfid/>

⁴ https://www.europeandataportal.eu/sites/default/files/open_data_maturity_report_2019.pdf

innleiðingu aðgerða úr aðgerðaáætlun um opinbera nýsköpun verði gögn aðgengilegri héraðslendis og hagnýting þeirra í kjölfarið meiri.

Ákjósanlegt getur verið að skoða gögn þvert á opinbera starfsemi til þess að hægt sé að koma auga á tækifæri til umbóta í rekstri, bæta nýtingu fjármuna, auka aðhald og bæta greiningarhæfni. Þá gerir markvissutitanumhald og birting gagna það mögulegt að sýna fram á árangur í starfsemi hins opinbera svo hægt sé að meta samfélagslegan ávinning af ráðstöfun fjármagns. Með birtingu upplýsinganna á notendavænu viðmóti eykst einnig gagnsæi gagnvart almenningi og Alþingi, sem hefur m.a. í för með sér að upplýsingagjöf verður skilvirkari og forsendur gætu skapast fyrir bættri ákvarðanatöku og auknu trausti á stjórnýsly og stjórnvöld. Að þessu sögðu er ljóst að mikilvægt er að móta umgjörð og skýra stefnu um birtingu upplýsinga, form þeirra og nýtingu innan ríkisrekstrarins. Þetta er líka brýnt svo samnýta megi mælaborð og forðast tvíverknad við þróun þeirra með tilheyrandi kostnaði og óskilvirkni. Skilgreining þeirra afurða sem þjónustan á að skila er forsenda fyrir mælingum og árangursmati.

Kostir við birtingu upplýsinga	Lykilatriði við birtingu upplýsinga
<ul style="list-style-type: none">• Betri greiningarmöguleikar• Betri möguleikar til að sýna fram á árangur• Aukinn agi í skráningum• Aukið gagnsæi• Skilvirkari upplýsingagjöf• Aukið traust	<ul style="list-style-type: none">• Áreiðanleiki í skráningum• Styðjast við viðurkennda mælikvarða• Tryggja tímanleika gagna með reglulegri gagnaöflun• Huga að bakgrunnsbreytum líkt og kyni• Birta aðeins ópersónugreinanleg gögn

Hagkvæm vistvæn innkaup – nýsköpun og samvinna

Til mikils er að vinna að ríkisaðilar nýti innkaup og samvinnu við einkamarkaðinn til þess að hagræða í rekstri, tileinka sér nýjar lausnir og ná fram skilvirkni og minna vistspori í þjónustuveitingu. Markviss vörustjórnun og stefnumarkandi innkaup geta haft veruleg áhrif á möguleika ríkisins til að fjármagna verkefni og getur betri árangur í aðfangakaupum skilað umtalsverðum sparnaði inn í ríkissjóð sem eykur þá getu til brýnna verkefna.

Ríkið ráðstafar á hverju ári yfir 200 ma.kr. í opinber innkaup, sem eru vörur, þjónusta margs konar og verklegar framkvæmdir. Sameiginleg innkaup á rafmagni, tölvum og öðrum vörum hefur þegar skilað miklum árangri en ennþá eru ónýtt mikil tækifæri í samrekstrarverkefnum, þjónustukaupum og sértækum þjónustusamningum ríkisins. Rík áhersla er á að ná frekari árangri með markvissari þjónustukaupum, vistvænni valkostum og aukinni nýsköpun. Í ljósi umfangs opinberra innkaupa getur ríkið sem kaupandi haft veruleg áhrif á eftirspurn eftir vistvænni valkostum með lægri líftímakostnað og áhrif á þróun slíkra kosta. Í stefnumörkun opinberra innkaupa verður lögð áhersla á að tryggja að innkaup ríkisins séu framsækin og sjálfbær, þau séu framkvæmd á gagnsæjan hátt og stuðli að hagkvæmni, samkeppni og nýsköpun.⁵

Kynja- og jafnréttissjónarmið í stefnumótun og ákvarðanatöku

Vægi kynja- og jafnréttissjónarmiða við stefnumótun og ákvarðanatöku hefur aukist á undanförunum árum og er kynjuð fjárlagagerð leið til að huga að áhrifum sem öflun og ráðstöfun opinberra fjármuna getur haft á stöðu kynjanna og jafnrétti. Þannig er stuðlað að

⁵ <https://www.stjornarradid.is/efst-a-baugi/frettir/stok-frett/2020/01/27/Riki-keypti-vorur-og-thjonustu-fyrir-117-milljarda-2018-Stodumat-um-opinber-innkaup-i-samradsgatt-/>

upplýstari og gagnsærri ákvarðanatöku með betri nýtingu opinbers fjár, efnahagslegt jafnræði, sanngirni og almenna velferð að leiðarljósi.

Á undanförunum árum hefur áhersla verið lögð á að greina og miðla upplýsingum um stöðu kynjanna eftir málefnasviðum og málaflökkum. Afrakstur þessarar vinnu birtist m.a. í grunnskýrslu kynjaðrar fjárlagagerðar og varpa niðurstöðurnar ljósi á þær áskoranir sem til staðar eru í jafnréttismálum og hvernig bregðast má við þeim. Með útgangspunkt í grunnskýrslunni eru í greinargerðum um málefnasvið í fjármálaáætlun dregnar fram helstu áskoranir og tækifæri til úrbóta sem snúa að stöðu kynjanna og jafnréttismálum.

Þessar upplýsingar um stöðu kynjanna reyndust mjög gagnlegar við mótun aðgerða stjórnvalda vegna heimsfaraldurs kórónuveiru og mat á áhrifum þeirra á jafnrétti kynjanna. Þannig var til að mynda fljótt gripið til aðgerða gegn heimilisofbeldi og félagslegur stuðningur aukinn. Kynjasjónarmið voru höfð í huga við útfærslu á ýmsum úrræðum, t.d. var við mótun skilyrða fyrir lokunarstyrki gætt að því að útiloka ekki sjálfstætt starfandi í hlutastarfi en konur eru mun líklegri en karlar til að vera í hlutastarfi. Einnig er áhersla lögð á að fylgjast með nýtingu úrræðanna og að upplýsingar séu brotnar niður eftir kyni þegar það á við. Þannig má auka líkur á að úrræðin skili tilætluðum árangri og stuðli að jafnrétti kynjanna.

Ítrekað hefur verið bent á skort á kyngreindum gögnum en án þeirra er erfitt að leggja hlutlægt mat á stöðu kynjanna eða meta áhrif ákvarðana stjórnvalda á jafnrétti. Í samræmi við fimm ára áætlun um kynjaða fjárlagagerð 2019–2023 og framkvæmdaáætlun í jafnréttismálum 2020–2023 er unnið að því að bæta yfirsýn yfir kyngreind tölfræðigögn og að söfnun og notkun þeirra hjá opinberum aðilum verði gerð með sambærilegum hætti. Þá er stefnt að því að í fjármálaáætlun verði sem flestir mælikvarðar málaflökka brotnir niður eftir kyni eftir því sem við á og mögulegt er. Þannig má draga fram upplýsingar um ólíka stöðu kynjanna sem annars kynni að vera hulin og bregðast við með markvissum aðgerðum.

Áfram er unnið að samþættingu kynja- og jafnréttissjónarmiða við alla fjárlaga- og áætlanagerð ríkisins. Næstu skref felast m.a. í þróun markvissara vinnulags við mat á áhrifum fjárlagatillagna á jafnrétti kynjanna og verður byggt á þeirri þekkingu sem þegar hefur verið aflað með jafnréttismati málefnasviða og málaflökka. Heildstætt mat á áhrifum helstu ráðstafana, sem lagðar eru til í frumvarpi til fjárlaga 2021, á jafnrétti kynjanna má nú finna í greinargerð með frumvarpinu.

6.3 Umbætur eru forsenda framfara

Í umbótakafla fjármálaáætlunar að þessu sinni hefur verið lögð áhersla á það hvernig umbætur í ríkisrekstri með aukinni stafrænni þjónustu, menningu nýsköpunar, stefnumörkun og ákvarðanatöku sem byggist á greiningum og endurmati útgjalda eru ein helsta forsenda þess að á næstu árum verði rekstur ríkisins sjálfbær og hér á landi tryggð velsæld til framtíðar. Á síðustu mánuðum hafa verið tekin stór umbótakref í að bæta skilvirkni opinberrar þjónustu og aðgengi almennings að henni í gegnum þær hröðu umbreytingar sem opinber þjónusta þurfti að ganga í gegnum vegna heimsfaraldurs kórónuveiru, verkefni sem kröfðust nýsköpunargetu opinberra aðila og samstarfs við almennig og fyrirtæki í landinu. Þá hafa ákvarðanir stjórnvalda miðað að því að treysta undirstöður samfélagsins og innviði sem hafa sýnt sig að skipta öllu máli til þess að halda þjónustustigi óbreyttu og hjólum atvinnulífsins gangandi, á sama tíma og tryggt er að jafnrétti sé haft að leiðarljósi við ákvarðanatöku. Með samstilltu átaki þeirra sem koma að ríkisrekstrinum er hægt að tryggja áframhaldandi framgang umbótaverkefna með því að byggja ofan á þær jákvæðu breytingar sem hafa orðið á síðastliðnum mánuðum og tryggja þannig aukna viðbragðsgetu og sveigjanleika í rekstri sem er forsenda þess að geta tekist á við framtíðaráskoranir.